

Λέξεις φτερουχίζουν πέρα,
ταξιδεύουν στον αέρα

Γλωσσική αυτοβιογραφία

Πώς πρωτογνώρισα, πώς πρωτοαντίκρισα στη ζωή μου τη Γλώσσα δε θυμάμαι καλά καλά. Όταν άρχισα να πρωτολέω τα λόγια που λένε σήμερα κι οι κούκλες, όταν τους ζουλούνε το στομάχι τους, δεν ήξερα πως το πράγμα αυτό λέγεται: Γλώσσα. Έμαθα να μιλώ, όπως έμαθα να τρώω, να περπατώ και να τραβώ τα γένια του πατέρα μου. Όλοι μιλούσαν γύρω μου και μου φαινότανε πολύ φυσικό. Το μόνο που μου φαινότανε αφύσικο ήταν γιατί δε μιλούσε σαν εμένα κι η γάτα μας. Της έκανα πολλές τυραννίες, την τσίμπησα, της έσφιξα τον λαιμό, τη μάδησα για να μιλήσει, μα επειδή και καλά δεν ήθελε να βγάλει λέξη, το πήρα απόφασα. Τότε η μητέρα μου μου είπε πως η γάτα είχε τη δική της γλώσσα. Ήτανε η πρώτη φορά που έλαβα κάποια ιδέα πως υπάρχει μια γλώσσα που μιλούσα εγώ κι άλλη μια που μιλούσε η γάτα μας και πως με το στανιό δεν μπορούσα να την κάνω να μιλάει σαν κι εμένα.

Ύστερα άκουσα κι άλλους ανθρώπους, που μιλούσαν και δεν τους καταλάβαινα. Ήτανε ένας Ιταλός ψαράς, μια ξανθή δασκάλα κι ο γιατρός του σπιτιού μας. Όταν τους άκουγα, μ' έπιαναν τα γέλια. Είχαν κι αυτοί τη γλώσσα τη δική τους, κι επειδή όλες οι ξένες γλώσσες μου φαινόταν ένα πράμα, είχα την ιδέα πως η γάτα μας καταλάβαινε τι έλεγαν. Ύστερα η μητέρα μου μου είπε πως ο ψαράς μιλούσε ιταλικά, η δασκάλα γερμανικά κι ο γιατρός στην καθαρεύουσα*. Έπειτα τα συνήθισα όλα αυτά, όπως συνηθίζει καθένας κάθε παράξενο, και μου 'μενε η διασκέδαση, όταν έβλεπα τον ψαρά, να φωνάζω ξεκαρδισμένος, πίσω από κανένα έπιπλο: πέσι! πέσι! όταν έβλεπα τη δασκάλα: φροϊλάιν, φροϊλάιν! κι όταν έβλεπα τον γιατρό: φέψη, φέψη. Το φέψη αυτό υποθέτω τώρα πως ήθελε να πει: αφέψημα*.

* καθαρεύουσα = η μορφή της ελληνικής γλώσσας που ήταν η επίσημη γλώσσα του κράτους ως το 1976.

* αφέψημα: το ζεστό ρόφημα από φύλλα ή άνθη φυτού που βράζονται στο νερό.

Και περνούσα ωραία τον καιρό μου.

Ύστερα από κάμποσο καιρό, ο πατέρας μου με πήρε μια μέρα στα γόνατά του και μου είπε πως είναι καιρός ν' αρχίσω να μαθαίνω γράμματα. Την άλλη μέρα ήρθε ο δάσκαλος και μου 'φερε κάτι πλάκες, τετράδια, πετροκόντυλα και μολύβια. Τέτοια παιχνίδια δεν είχα δει ακόμα, τα πήρα στο χέρι μου, τα στριφογύριζα και τα καμάρωνα. Ο δάσκαλος πήρε δυο καρτέκλες, τις έβαλε κοντά στο τραπέζι, δίπλα δίπλα, κάθισε κοντά μου και μου είπε κάποια λόγια που δεν τα θυμάμαι. Δεν ξέρω γιατί, μα όταν άρχισε να μου μιλάει, θυμήθηκα τον Ναπολιτάνο τον ψαρά και μ' έπιασαν τα γέλια. Ο δάσκαλος με χάιδεψε στην πλάτη με καλοσύνη, η μητέρα μου με μάλωσε. Ο δάσκαλος είπε τότε – το θυμάμαι καλά:

— Μη το μαλώνετε, κυρία. Έτσι είναι όλα τα παιδάκια. Όταν αρχίσουν να μαθαίνουν ελληνικά, τους φαίνονται παράξενα και γελούνε. Ύστερα συνηθίζουν.

Ο δάσκαλος είχε δίκιο. Όχι μόνο συνηθισα, μα σε λίγο καιρό έπαιζα στα δάχτυλα, παρατατικούς, υπερσυντέλικους, μέσους μέλλοντες, δυϊκούς αριθμούς*: τῶ ἄνθρωπῳ, τοῖν ἄνθρώποιν και χίλια δυο πράγματα, που δεν τα θυμάμαι σήμερα. Άρχισα να γίνομαι σοφός.

Παύλος Νιρβάνας, *Τα Άπαντα*, 3ος τόμος, εκδ. Χρήστου Γιοβάνη, Αθήνα, 1968 (διασκευή)

1. Ο συγγραφέας στη «γλωσσική αυτοβιογραφία» του γράφει πώς γνώρισε τη Γλώσσα.

- Με ποιον τρόπο ο συγγραφέας έμαθε να μιλάει;
- Πώς κατάλαβε ότι μόνο οι άνθρωποι μπορούν να μιλάνε;
- Πώς κατάλαβε ότι κάποιοι άνθρωποι δε μιλούν την ίδια γλώσσα με αυτόν;
- Πώς έμαθε ότι υπάρχουν διαφορετικές ξένες γλώσσες;
- Γιατί τον έπιασαν τα γέλια κάθε φορά που μιλούσε ο γιατρός;
- Γιατί θυμήθηκε τον Ναπολιτάνο ψαρά όταν άρχισε να του μιλάει ο δάσκαλος;

2. Σκεφτείτε και εσείς μια ερώτηση που να έχει σχέση με το κείμενο και κάντε τη στον διπλανό σας.

* δυϊκός αριθμός = γραμματικός τύπος ονομάτων και ρημάτων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας που δηλώνει δύο πρόσωπα ή πράγματα

Λέξεις φτερουγίζουν πέρα,
ταξιθεύουν στον αέρα

3. «Η γάτα μας έχει τη δική της γλώσσα». Μπορούμε, πιστεύετε, να πούμε ότι και τα ζώα έχουν «τη δική τους γλώσσα»; Συζητήστε για τον τρόπο που επικοινωνούν τα ζώα μεταξύ τους. Αναφέρετε κάποια δικά σας παραδείγματα.

4. Ο μικρός άρχισε να γίνεται σοφός. Προσπαθήστε να διαβάσετε ένα απόσπασμα από την έκθεση που έγραψε με θέμα: «Μία έαρινή πρωία»:

«... Ώραιαν τινά πρωίαν έβαδιζομεν παρά θιν' άλλος. Ό ουρανός προσεμειδία, τό κύμα έτυπε τήν ακτήν, ή αύρα προσέπνεε θυμής, οί πυργίται έψαλλον κεκρυμμένοι επί τών κλάδων καί αί πρῶται ακτίνας έστιζον τό κυανούν στερέωμα...»

- ▶ Τι παρατηρείτε; Καταλαβαίνετε τι περιγράφει; Υπογραμμίστε όσες λέξεις δε σας δυσκολεύουν.
- ▶ Συζητήστε με τον δάσκαλό σας τις αλλαγές που έγιναν στην ελληνική γλώσσα μέσα στον χρόνο.
- ▶ Γράψτε δίπλα σε κάθε λέξη αυτή που ταιριάζει από αυτές που βρίσκονται μέσα στην παρένθεση:

(τά ὠτα, ὁ ὀφθαλμός, ή ρίς, οί ὀδόντες, ή χεір, ὁ παίς)

οί ὀδόντες
τα δόντια: τα αυτιά: ..τά ὠτα..... το μάτι: ..ὁ ὀφθαλμός.....
το χέρι: ..ή χεір..... η μύτη:ή ρίς..... το παιδί: ..ὁ παίς.....

- ▶ Οι λέξεις που γράψατε ποιες ειδικότητες γιατρών σας θυμίζουν;

5. Ο συγγραφέας γέλασε όταν άκουσε για πρώτη φορά τον δάσκαλο να του μιλάει στην καθαρεύουσα. Ο δάσκαλος όμως δε θύμωσε. Βρείτε και γράψτε τι είπε ο δάσκαλος εκείνη τη στιγμή.

.....
— Μη το μαλώνετε, κυρία. Έτσι είναι όλα τα παιδάκια. Όταν αρχίσουν να μαθαίνουν ελληνικά, τους φαίνονται παράξενα και γελούνε. Ύστερα συνηθίζουν.
.....

6. «Όταν άρχισα να πρωτολέω τα λόγια που λένε σήμερα κι οι κούκλες, όταν τους ζουλούνε το στομάχι τους, δεν ήξερα πως το πράγμα αυτό λέγεται: Γλώσσα.»

Υπογραμμίστε ποια από τις παρακάτω σημασίες της λέξης *γλώσσα* εννοεί ο συγγραφέας με την παραπάνω φράση.

- A. Όργανο που βρίσκεται μέσα στο στόμα και το χρησιμοποιούμε για να καταλαβαίνουμε τις γεύσεις, να βγάζουμε ήχους κτλ.
- B. Όλες οι λέξεις που χρησιμοποιούμε για να μιλάμε και να γράφουμε, καθώς και ο τρόπος που τις χρησιμοποιούμε.
- Γ. Είδος ψαριού με πλατύ σώμα, που ψαρεύεται για το άπαχο και νόστιμο κρέας του.

Διαλέξτε μια από τις σημασίες της λέξης γλώσσα και γράψτε μια φράση. Μετά ζητήστε από τον διπλανό σας να βρει για ποια γράψατε.

7. Έχουν περάσει πολλά χρόνια από τότε που ο συγγραφέας «πρωτογνώρισε τη γλώσσα». Έτσι χρησιμοποιεί πολλές **αόριστες αντωνυμίες** για να περιγράψει πρόσωπα ή πράγματα που είτε δεν τα θυμάται είτε δε θέλει να τα ονομάσει είτε δεν τα ξέρει.

Συμπληρώστε τις προτάσεις με τις **αόριστες αντωνυμίες** του κειμένου.

- ❁ «Ήταν η πρώτη φορά που έλαβα **κάποια** ιδέα πως υπάρχει **μια** γλώσσα που μιλούσα εγώ κι **άλλη μια** που μιλούσε η γάτα μας».
- ❁ «Ύστερα άκουσα κι **άλλους** ανθρώπους, που μιλούσαν και δεν τους καταλάβαινα. Ήταν **ένας** Ιταλός ψαράς, **μια** ξανθή δασκάλα κι ο γιατρός του σπιτιού μας».
- ❁ «Έπειτα τα συνήθισα όλα αυτά, όπως συνηθίζει **καθένας** **κάθε** παράξενο».
- ❁ «Ύστερα από **κάμποσο** καιρό, ο πατέρας μου με πήρε **μια** μέρα στα γονατά του».
- ❁ «Την **άλλη** μέρα ήρθε ο δάσκαλος και μου 'φερε **κάτι** πλάκες, τετράδια, πετροκόντυλα και μολύβια».

8. Να μερικές λέξεις που έγραψε ο συγγραφέας όταν ήταν μικρός σε κάποια έκθεσή του: ενθυμούμαι, ιατρός, πατήρ, ομιλώ, διδάσκαλος, διασκέδασις, οικία, μήτηρ.

- ▶ Βρείτε και γράψτε για καθεμία από τις παραπάνω λέξεις την αντίστοιχη της στη νέα ελληνική.

θυμάμαι, γιατρός, πατέρας, μιλάω, δάσκαλος, διασκέδαση, κατοικία, μητέρα

- ▶ Μπορείτε να βρείτε στη νέα ελληνική λέξεις που να προέρχονται από αυτές τις λέξεις της καθαρεύουσας;

Γράψτε μερικές: **ιατρική, ομιλία, διδασκαλία**

Γλωσσική αυτοβιογραφία

1

Διαλέξτε την κατάλληλη αόριστη αντωνυμία από το συννεφάκι και συμπληρώστε τα κενά για να διαβάσετε τι έγινε σε μια σχολική τάξη.

~~κάποιο, ένας,~~
~~κάμπουσες, τίποτα,~~
~~μερικοί, κανείς,~~
~~άλλοι~~

Ένας δάσκαλος διάβασε κάποιο μύθο του Αισώπου στην καθαρεύουσα. Μερικοί μαθητές κατάλαβαν κάμπουσες λέξεις, ενώ άλλοι δεν μπόρεσαν να καταλάβουν τίποτα. Όταν ο δάσκαλος ζήτησε να του διηγηθούν με λίγα λόγια την ιστορία, κανείς δε σήκωσε το χέρι του.

2

Θυμηθείτε το οριστικό άρθρο (ο, η, το) και το αόριστο άρθρο (ένας, μια, ένα) και συμπληρώστε τον παρακάτω μύθο.

Ο λύκος και η γριά
Μια φορά, ένας λύκος που πεινούσε πολύ, γύριζε εδώ κι εκεί ζητώντας τροφή. Έφτασε τέλος σε ένα μέρος κι άκουσε μια γριά να λέει σε ένα μικρό που έκλαιγε: «Αν συνεχίσεις να κλαις, θα σε δώσω να σε φάει ο λύκος, και τώρα μάλιστα». Ο λύκος πίστεψε πως η γριά το 'λεγε στ' αλήθεια και περίμενε πολλή ώρα. Σαν βράδισε, άκουσε πάλι τη γριά να γλυκομιλεί στο μικρό και να του λέει: «Μικρό μου, σαν φτάσει ο λύκος, θα τον σκοτώσουμε». Τ'άκουσε αυτά ο λύκος κι έφυγε μονολογώντας: «Εδώ, άλλα λένε κι άλλα κάνουν».

Αισώπου Μύθοι, απόδοση Θαν. Θεοδωράκη, εκδ. Άλμα, Αθήνα

3

Μπορείτε να βρείτε στο κείμενο και να γράψετε:

- ▶ πώς φαινόταν στον συγγραφέα ότι γύρω του όλοι μιλούσαν; _____.
- ▶ πώς του φαινόταν ότι δε μιλούσε σαν κι αυτόν κι η γάτα του; _____.

Μερικές φορές το αχώριστο μόριο **α-** (που δηλώνει άρνηση, στέρψη ή έλλειψη) μπαίνει μπροστά σε κάποιες λέξεις. Τότε, η λέξη που σχηματίζεται εκφράζει το αντίθετο από το δεύτερο συνθετικό της, π.χ. κακός - **ά**κακος.

Μπροστά από φωνήεν το αχώριστο μόριο **α-** γίνεται **αν-**, π.χ. ώριμος - **αν**ώριμος.

- Για να μάθετε τις σκανταλιές του μικρού «α», συμπληρώστε στο ποιηματάκι που ακολουθεί τα κενά με τις αντίθετες λέξεις από αυτές που είναι γραμμένες με έντονα γράμματα.

Οι σκανταλιές του μικρού «α»

Αχ! Τι έπαθε το «α»
 τρελάθηκε παιδιά
 κι όλο κάνει σκανταλιές
 και του κόσμου ζαβολιές.

Τους ανθρώπους στο χωριό
 που 'τανε πολύ **γνωστοί**,
άγνωστους τους έκανε
 και δεν έχουν μιλημό.

Πέρασε απ' τη Φανί
 τη μικρή, τη **γελαστή**
αγέλαστη την έκανε με μια
 και δε βγάζει τσιμουδιά.

Και το Μίμη το μικρό
 τον καλό και **δυνατό**
αδύνατο τον έκανε
 ψήνεται στον πυρετό.

Και δεν έφτανε αυτό
 πήρε και το «ν» παρέα
 και τα **ήσυχα** παιδιά
 τα 'κανε ανήσυχα.

Κι εγώ που ήμουν **ικανή**
 πολύ να τους μαλώσω
 με κάνανε ανίκανη.
 Πώς τώρα να θυμώσω;

Ζωή Γκενάκου, *Η ποίηση και ο παιδικός λόγος*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2004

4

- Γράψτε κι εσείς στο τετράδιό σας πώς πρωτογνωρίσατε μια ξένη γλώσσα. Οι ερωτήσεις της Ραλλούς θα σας βοηθήσουν:

Ποια ήταν η ξένη γλώσσα που ακούσατε; Πού και από ποιον; Τι σας έκανε εντύπωση;

Ποια είναι η σχέση σας με αυτή τη γλώσσα; Μαθαίνετε κάποια ξένη γλώσσα;

Πού θα τη χρησιμοποιήσετε; Έχετε διαβάσει κανένα βιβλίο, έχετε παρακολουθήσει κάποια ταινία στην ξένη γλώσσα που μαθαίνετε χωρίς ελληνικούς υπότιτλους;